

Ольга Главацька,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітології і педагогіки,
Західноукраїнський національний університет
Юлія Осадца,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет

ОСНОВНІ УМОВИ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Формування основ правової культури в дітей старшого дошкільного віку сьогодні має особливо важливе значення, адже є складовою громадянського та патріотичного виховання. Правова культура дитини базується на засвоєнні цінностей, норм поведінки та відповідального ставлення до власних вчинків, що забезпечує її здатність жити у суспільстві, де діє система правил і законів.

Процес правового виховання передбачає розвиток у дітей уміння орієнтуватися в соціальних взаєминах, приймати рішення з урахуванням норм моралі та права, а також здатності підпорядковувати власні дії ustalеним правилам. Саме через таку поступову і систематичну роботу формується майбутня громадянська позиція – свідомо, відповідальна та соціально активна.

Психолого-педагогічні дослідження Т. Поніманської, О. Козлюк, М. Дичківської, І. Коваленка визначають старший дошкільний вік як один із найважливіших періодів становлення основ правової культури. У цей час діти опановують ключові соціальні цінності, починають розуміти значення норм, учаться керувати власною поведінкою та прогнозувати її наслідки. Саме в цьому віці закладаються перші уявлення про відповідальність, справедливість та взаємоповагу [7].

Науковці трактують формування правової культури як цілеспрямований педагогічний вплив, спрямований на розвиток правової свідомості й уміння поводитися відповідно до норм права. Важливими складниками цього процесу є оволодіння елементарними правовими знаннями, формування розуміння законів і правил, виховання поваги до них та формування навичок правомірної поведінки. Досягнутий у дошкільному віці рівень правової вихованості є фундаментом, що знижує вірогідність правопорушень у майбутньому [2].

Формуючи правову культуру, дорослі мають звертати увагу на виховання морально-ціннісних якостей – почуття обов'язку, справедливості, щирості, відповідальності та милосердя. Ці риси визначають ставлення дитини до навколишнього світу та до інших людей, впливають на її здатність до саморегуляції й оцінювання власної поведінки. Основні орієнтири в розвитку правової культури передбачають знання про свої права та обов'язки, оцінювання поведінки через призму норм і правил, а також уміння застосовувати такі знання в реальних життєвих і навчальних ситуаціях [6; 7].

Умови формування правової культури старших дошкільників. До ключових умов, визначених у науковій літературі, належать:

1. Ознайомлення дітей із базовими правовими категоріями – дозволами, обов'язками, заборонами, які допомагають їм розуміти логіку правового регулювання.

2. Спирання виховної роботи на систему правових норм, що формують чіткі уявлення про правила співжиття у суспільстві.

3. Робота з усіма дітьми, незалежно від рівня їхньої поведінкової готовності – як тими, хто легко засвоює норми, так і тими, хто схильний до порушень.

4. Врахування юридичної відповідальності, тобто пояснення того, що порушення правил має наслідки.

5. Застосування спеціальних методів і засобів правового виховання.

6. Професійна компетентність педагога, який організовує процес [3].

Державний стандарт дошкільної освіти підкреслює, що формування основ правової культури є обов'язковим компонентом освітнього процесу. Базовий компонент дошкільної освіти визначає розуміння дитиною своїх прав і обов'язків як один із показників її дошкільної зрілості та готовності до навчання у закладі загальної середньої освіти. В освітній лінії «Особистість дитини» акцентовано на важливості розвитку самосвідомості та здатності розрізняти права й обов'язки [1].

Сучасні освітні програми («Українське дошкілля», «Соняшник», «Україна – моя Батьківщина», «Я – маленька людина») орієнтуються на вікові та психологічні особливості дітей і передбачають формування основ правової культури шляхом поступового, систематичного та доступного подання матеріалу [4; 5].

Програма «Українське дошкілля» вперше чітко визначила педагогічні завдання формування правової культури у дошкільників: формування уявлень про права та обов'язки, виховання поваги до прав інших людей, розвиток навичок відповідальної поведінки в дитячому колективі, родині та суспільстві [5].

Аналіз чинних програм засвідчує, що правове виховання тісно інтегроване з національно-патріотичним, моральним та соціальним вихованням. Значення надається розвитку комунікативних умінь, формуванню навичок дотримання правил, шанобливому ставленню до сім'ї, громади та культурних традицій українського народу. Водночас питання, пов'язані з правами людини, представлені в програмах недостатньо широко, що потребує посилення правового компонента в освітньому процесі.

Для якісного правового виховання необхідно:

- розвивати правову грамотність, зокрема розуміння особистих прав та обов'язків і готовність дотримуватися правил;
- формувати правову свідомість, яка охоплює уявлення про норми, переконання та почуття, що регулюють поведінку дитини;
- виховувати правомірну поведінку, що передбачає негативне ставлення до порушень, уміння аналізувати власні та чужі вчинки;

- створювати правове розвивальне середовище – спеціально організований простір, насичений матеріалами правового змісту;
- вести роботу з батьками, спрямовану на поширення правової обізнаності та підтримку єдності виховних впливів у сім'ї та ЗДО [2].

Таким чином, тільки за умови комплексного підходу можна досягти формування у старших дошкільників стабільних знань про права й обов'язки, уміння дотримуватися соціальних норм і морально-правових цінностей.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція / наук. кер. Т. О. Піроженко; авт. кол. : О. М. Байер, О. К. Безсонова, Н. В. Гавриш та ін. Київ, 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Довбня С. О. Правове виховання дітей дошкільного віку в контексті освітнього процесу сучасного закладу дошкільної освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2020. Вип. 15 (84). С. 17–18.

3. Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи : збірник наукових праць / за ред. О.О. Максимової, М.А. Федорової. Житомир : ФОП Левковець, 2024. 224 с.

4. Каплуновська О. М., Кичата І. І., Палець Ю.М. «Україна – моя Батьківщина»: парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.

5. Програми розвитку дітей дошкільного віку. URL: <https://osvita.city/osvita/doskilna-osvita/programi-rozvitku-ditej-doskilnogo-viku>

6. Скрипник Н. Правове виховання дітей дошкільного віку: форми, методи, прийоми: навчально-методичний посібник. Умань : Візаві, 2016. 124 с.

7. Соціальний розвиток дитини (старший дошкільний вік) / Т.І. Поніманська, І. М. Дичківська, О. А. Козлюк та ін. Київ : Генеза, 2013. 88 с.